

Городницький Б. М.

(наук. кер. – доц. Лобач К. В.)

студент III курсу історичного факультету

*Полтавського національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка*

ШТРИХИ З ІСТОРІЇ «НОВОРОСІЇ»

З початку воєнної інтервенції Росії до України, а саме – анексії Криму та військових дій у Донецькому регіоні, Росія намагається історично обґрунтувати свої претензії на частину території України. Серед таких «обґрунтувань» виникає чимало запитань навколо терміну «Новоросія», який, здавалося, вже давно повинен би зникнути зі сторінок новітньої історії України. Тож, зважаючи на проблеми анексії українських територій, що виникли у XXI столітті, варто перегорнути сторінки історії, щоб нагадати, де заховано імперський «корінь істини».

Як відомо з історії, Новоросія – російська назва частини території Північного Причорномор'я, що включала землі, які раніше належали до Війська Запорозького Низового та Кримського ханства, включенні до складу Російської імперії у XVIII ст. Новоросія, тобто «Нова Росія» – це данина тодішній моді. За цим принципом називали свої колоніальні володіння розвинуті європейські держави. Так з'явилися Нова Англія, Нью-Йорк, Нью-Гемпшир, Нова Зеландія і т.д.

Зрозуміло, що термін «Новоросія» є похідним від Новоросійської губернії, яка є адміністративно-територіальною одиницею, утвореною у 1764 році як військовий округ для оборони України від турецько-татарської агресії. До її складу входили: на Правобережжі – Нова Сербія; на Лівобережжі – Слов'яно-Сербія, Українська лінія, козацькі сотні Миргородського та Полтавського полків. У 1775 році до Новоросійської губернії відійшли містечка Миргородського полку та 5 сотень Полтавського полку: Полтава з її трьома сотнями, Великі Будища і Решетилівка з прилеглою до них територією. Адміністративним центром Новоросійської губернії було м. Кременчук. Після 1775 року Новоросійська губернія ділилася на 12 повітів; цей поділ зберігався до 1783 року[3, с. 352].

Як би банально це не звучало, проте у XVIII столітті саме українці брали активну участь у творенні Російської імперії. Російсько-козацькі війська у кількох війнах витіснили турків із Причорномор'я, вперше з часів Великого князівства Литовського, підкоривши Степ, спершу морське узбережжя між Дніпром і Бугом, а потім між Дніпром і Дністром.

У 1783 році імперія анексувала Крим, ліквідувавши державність кримських татар та, отримавши величезні малозаселені простори приморського Степу на схід від Дніпра аж до Кавказького передгір'я [2].

Матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції

Освоювати простори Кубані теж вирушили рештки Війська Запорозького. А землі Запорозької Січі імперська влада вирішила перейменувати. Саме тоді вперше з'являється термін «Новоросія», який зараз намагаються реанімувати московські політики-великороси.

Отже, Новоросійську губернію з центром у місті Кременчуку, було створено 1765 року на козацьких землях, проіснувала вона дев'ятнадцять років. Імперська адміністрація засновувала на Півдні України нові міста – Херсон, Миколаїв, Одесу, Тирасполь, Севастополь – і запрошувала в регіон іноземних колоністів. Так, у 1777 році на місці козацьких поселень було засновано Катеринослав (Дніпропетровськ), який планувалося перетворити на третю столицю імперії.

У 1796 році Новоросійську губернію було створено удруге. Центром нової адміністративної одиниці став Катеринослав, який поспішно і ненадовго перейменували на Новоросійськ. Помилково говорити про те, що термін «Новоросія» походив від назви «Новоросійськ», бо Катеринослав отримав цю назву лише у 1797 році, тобто через 32 роки після заснування першої Новоросійської губернії. У 1802 році, місту була повернута його назва – Катеринослав і воно стало центром не Новоросійської, а Катеринославської губернії [2, 153-154].

До складу тодішньої Новоросії не входили Харківщина і більша частина Донеччини та Луганщини, колонізовані раніше, у часи Слобожанської України. У 1765 році імператрицею Катериною II територію українських слобідських полків було перейменовано у Слобідсько-Українську губернію Російської імперії з центром у Харкові. З 1835 року Слобідсько-Українська губернія отримала назву Харківська. Отже, Харків як і крайня північ Донеччини й уся північна частина Луганщини ніколи не входили до складу жодних «Новоросій».

Друга Новоросія проіснувала значно менше. В 1802 році Новоросійську губернію було ліквідовано, однак, термін «Новоросія» продовжували використовувати, як обмовився президент РФ, «з політичною метою». Згідно з «царською термінологією», історично існували «триєдини» Малоросія (ядро давньої Русі, козацька Гетьманщина), Білорусія і Великоросія (Північна Русь, довкола Москви). Отже, у XVIII столітті до цих трьох історичних «росій» додалася ще й Новоросія – відвойоване у турків і татар Чорноморське узбережжя, безлюдна степова пустка. І тільки імперія, мовляв, започаткувала в цій пустці нове життя, запрошуючи християн-колоністів і засновуючи міста. Звичайно ж, української колонізації краю не було, як і самих українців...

Відомо, що з 1874 року вже не існувало жодних адміністративних одиниць, які б називалися «Новоросія», а з 20-их років XX ст. термін «Новоросія» майже не використовувався, замість нього вживалася назва – Південна Україна.

Під час військової агресії російсько-терористичних угруповань у Донецькому регіоні у квітні 2014 року президент Російської Федерації Путін,

ПРАВОЗАХИСНИЙ РУХ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

заявив: «Питання в тому, щоб забезпечити законні права й інтереси росіян і російськомовних громадян південного сходу України. Нагадаю, що це ж, користуючись термінологією ще царських часів, є Новоросія. І оцей ось Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв, Одеса не входили до складу України в царські часи. Це – всі ті території, які були передані в Україну у 20-ті роки радянською владою, а російський народ там же ж залишився. Так, сьогодні вони – громадяни України, але вони повинні бути рівноправними громадянами своєї держави».

Прихильники відродження імперії за допомогою місцевих референдумів намагаються створити «нову федеративну республіку Новоросія» на території 8 областей України – Харківської, Луганської, Донецької, Дніпропетровської, Запорізької, Миколаївської, Херсонської та Одеської.

Спробуємо нагадати, що за народ мешкав у «Новоросії» у царські часи. Як зазначає Н. Полонська-Василенко, загальна чисельність жителів Півдня станом на 1796 рік становила 1 млн осіб. Українців серед них було понад 70%, а за результатами першого перепису населення в Російській імперії 85% мешканців «Новоросії» були українцями [4, с. 115-120].

Однак, у 1802 році Новоросійська губернія, проіснувавши шість років, була остаточно ліквідована, її розбили на три менших губерній – Херсонську, Таврійську та Катеринославську. Внаслідок урядової програми іноземної пільгової колонізації частка українців на півдні України стала меншою, але до кінця існування імперії українці становили більш як 70% населення всього краю.

Отже, в історії існувало декілька адміністративно – територіальних утворень з назвою «Новоросія»: перша Новоросійська губернія 1765 – 1783 роках, куди увійшли землі між південним Бугом та Дніпром. Центром губернії було місто Кременчук, у 1776 році до неї були приєднані північні території земель Війська Запорізького, а на місці фортеці Кодак був створений новий губернський центр – Катеринослав.

Друга Новоросійська губернія існувала у 1796 – 1802 роках Наприкінці ХУІІІ ст. до першого утворення додалися землі сучасної південної України. У 1802 році його розділили на Катеринославську, Таврійську та Миколаївську губернії.

Землі Катеринославщини, Миколаївщини, Тавриди та Бессарабії отримали назву Новоросійсько-Бессарабського генерал-губернаторства, що проіснувало з 1822 року до 1874 року, а потім було розформовано.

З 1874 до 2014 року ні в Російській імперії, ні в СРСР, ні в Україні не було жодних Новоросійських губерній чи областей. Тобто, «Новоросія» тричі створювалася й тричі ліквідовувалася. Окрім того, її створювали в рамках адміністративно-територіальних, а не політичних реформ. Поняття «Новоросія» було суто географічним й жодного відношення до державності не мало.

Підсумовуючи все вище зазначене, можемо зробити наступні висновки: Новоросія – це не більш як тимчасова адміністративна назва частини

України. Її нетривале існування в українській історії XIX ст. пов'язане з намаганням Росії підкреслити незначущість українських земель, їх колоніальну приналежність до імперії і підґрунтя до вимоги автономії зараз у так званих «новоросів» немає.

Література:

1. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: Навчальний посібник.–К.: Атіка, 2011.– 944 с.
2. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. посіб. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. –471 с.
3. Юридична енциклопедія: В 6 т. Т.4 /Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Укр. енцикл.», 1998. – 672 с.
4. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. Т. 2. Від середини XVII століття до 1923 року. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 1995. – 608 с.

Іващенко К. С.

(наук. кер. – проф. Стрілець В. В.)

*студентка I курсуПолтавського юридичного
інституту НІОУ імені Ярослава Мудрого*

СУДОВА РЕФОРМА 1864 РОКУ В УКРАЇНІ

Загальною рисою судоустрою у всіх українських губерніях Російської імперії з початку XIX ст. до проведення судової реформи (1864 р.) був ставний характер суду: для кожного стану існували свої суди.

Місцеві суди в Російській імперії у першій половині XIX ст. перебували у віданні поліції і були організовані за становою ознакою. Вони, за оцінкою юриста І. Я. Фойницького, «давали замість правосуддя неправду чорну, хабарництво ікрайню неквапливість процесу» [1, с. 304-305]. А тому їх зміна являла собою нагальну необхідність. Судова реформа 20 листопада 1864р. ліквідувала колишній феодальний суд, запровадивши буржуазні принципи судочинства: незалежність і відокремлення суду від адміністрації, всестановість суду, рівність усіх сторін перед судом, введення присяжних засідателів, установлення прокурорського нагляду, створення більш чіткої системи судових інстанцій [2, с.132]. За судовою реформою передбачалося декілька інститутів буржуазного процесу, які актуальні і в наш час, зокрема, відокремлення попереднього слідства від суду, усність і гласність процесу, участь у процесі обвинувача і захисника, рівність сторін у процесі, невизнання підсудного винуватим до того часу, поки в судовому порядку не буде доведена його вина (презумпція невинуватості), несприйняття формальних доказів і запровадження їх оцінки безпосередньо судом на підставі зібраних доказів по справі, апеляція і касація [3, 275].